

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР

3 ЖИЛД, 9 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 3, НОМЕР 9

LOOK TO THE PAST

VOLUME 3, ISSUE 9

ТОШКЕНТ-2020

Бош мухаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош мухаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

«Ўтмишга назар» илмий журнали тахририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет научного журнала «Взгляд в прошлое»
Editorial board of the scientific journal Looking into the past

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон
тиллари университети

Зияева Доно Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Кебадзе Мадонна
доктор исторических наук, Телавский
государственный университет, Грузия

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдиашвили Майя
доктор исторических наук, Телавский
государственный университет, Грузия

Агзамова Гулчехра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Кожакеева Лязнат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети, Қозоғистон

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент кимё - технология институти

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Рахмонкулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети

Гофоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат тиббиёт институти

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қарши муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Теймураз Ахалмосулишвили
профессор, Телавский государственный
университет, Грузия

Халикова Рахбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент
Нукус давлат педагогика институти

Одилов Аброр Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Саипова Камола Давляталиевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Джоробекова Айнур Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Ташиқи ишлар вазирлиги қошидаги
Дипломатия академияси,
Қозоғистон Республикаси

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Россия ФА, Санкт-Петербург
Тарих институти

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор
Давлат тарихи институти, Қозоғистон

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор
Ал-Фаробий номидаги Қозоғистон
Миллий университети, Қозоғистон

Хайдаров Муродилла Махмуталиевич
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон миллий университети

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Алиева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон Давлат университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

Захидова Саҳоват
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети

Мустафаева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Республикаси
Фанлар академияси

Халмуратов Бахтиёр Режавалиевич
тарих фанлари бўйича
фалсафа доктори, доцент
Наманган давлат университети

Махкамов Қодиржон Одиложонович
PhD, доцент в.б.
Наманган давлат университети

Page Maker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

1. Аминов Бобур, Махмудов Файзхожа XIX АСР КУБРАВИА-НАКШБАНДИЯ ТАРИҚАТИГА ОИД «АЛ-ИЖОЗА» – ИЖОЗАТНОМА.....	4
2. Abduzohirov Ravshan O`ZBEKLARDA FARZAND TARBIYASI VA OILAVIY MUNOSABATLAR MASALASINI O`RGANILISHI TARIXSHUNOSLIGI.....	10
3. Джураева Нилуфар МАРКАЗИЙ ОСИЁ ТАРИХШУНОСЛИГИДА ХОТИН-ҚИЗЛАРНИНГ ЖАМИЯТДАГИ ЎРНИ ВА РОЛИ МАСАЛАСИНИНГ ЎРГАНИЛИШИ.....	20
4. Жумағулов Анвар ЭТНОИҚТИСОДИЁТ: ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАР ВА ҚАРАШЛАР.....	29
5. Мамаджанов Аъзамжон МАҲАЛЛИЙ ЎЛКАШУНОСЛАР ВА РУС ОЛИМЛАРИ ҲАМКОРЛИГИДА ТУРКИСТОН АРХЕОЛОГИЯ ҲАВАСКОРЛАР ТЎГАРАГИ ФАОЛИЯТИ.....	35
6. Маматкулов Абдурасул ИЖТИМОЙ БАҚАРОРЛИКНИ ТАЪМИНЛАШДА МИЛЛАТЛАРАРО ҲАМЖИХАТЛИК ВА БАҒРИКЕНГЛИКНИНГ МОҲИЯТИ.....	41
7. Мухаммадиев Раҳмон ЎЗБЕКИСТОН ХОТИН-ҚИЗЛАРИНИНГ ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИДАГИ МЕҲНАТ ЖАСОРАТЛАРИ.....	46
8. Омонов Анварбек АНГИЛЛАК ҒОРИ ВА УНИНГ ЎЗБЕКИСТОН ПАЛЕОЛИТ ДАВРИ ТАРИХИДА ТУТГАН ЎРНИ.....	53
9. Расулова Нодира ЎЗБЕКИСТОНДА МУСТАҚИЛЛИККА ЭРИШИШ АРАҒАСИДА ЯНГИ СИЁСИЙ ПАРТИЯЛАР ВА ҲАРАКАТЛАРНИНГ ШАКЛЛАНИШ ЖАРАЁНЛАРИ.....	60
10. Холмуродов Дилшод ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ВА РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯСИ ЎРТАСИДАГИ ОЛИЙ ТАЪЛИМ СОҲАСИДАГИ ҲАМКОРЛИК.....	69
11. Хонимов Шарофиддин ЁШЛАРГА ОИД ДАВЛАТ СИЁСАТИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ.....	75
12. Эсанов Алишер, Бегалиев Жўрабек 1917-1941 ЙИЛЛАРДА ЎЗБЕКИСТОНДАГИ МАДАНИЙ ЖАРАЁНЛАР.....	81

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Эсанов Алишер Олимович,
Тошкент Давлат техника университети
катта ўқитувчиси

Бегалиев Жўрабек Тошбекович,
Самарқанд давлат архитектура ва қурилиш
институтини ўқитувчиси

1917-1941 ЙИЛЛАРДА ЎЗБЕКИСТОНДАГИ МАДАНИЙ ЖАРАЁНЛАР

For citation: Alisher O. Esanov, Zhurabek T. Begaliev, CULTURAL PROCESSES IN UZBEKISTAN IN 1917-1941. 2020, vol. 9, issue 3, pp.81-85

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2020-9-12>

АННОТАЦИЯ

Мақолада 1917-1941 йилларда Ўзбекистондаги маданий жараёнлар, совет давлатининг маданий соҳада амалга оширган ислохотларнинг моҳияти ва ундан кўзланган мақсад-муддаолар ёритиб берилган. Туркистонда совет ҳокимияти ўрнатилгач, миллий маънавий меросни инкор қилишга қаратилган синфий ёндашув устувор бўлиб келганлиги ёритилган.

Калит сўзлар: совет, коммунистик мафкура, жамият, моддий маданият, маънавий маданият, ижтимоий ҳаёт, таълим, фан, санъат, миллий, маънавий, синфий, мақсад, қатагон сиёсати, мустақиллик, ўзликни англаш.

Эсанов Алишер Олимович,

Старший преподаватель
Ташкентского государственного
технического университета

Бегалиев Жўрабек Тошбекович,
Учитель Самаркандского государственного
архитектурно-строительного института

КУЛЬТУРНЫЕ ПРОЦЕССЫ В УЗБЕКИСТАНЕ В 1917-1941 гг.

АННОТАЦИЯ

В статье описываются культурные процессы в Узбекистане в 1917-1941 годах, сущность проводимых советским государством реформ в культурной сфере и ее цели. После установления советской власти в Туркестане классовый подход, направленный на отрицание национального духовного наследия стал приоритетным.

Ключевые слова: советская, коммунистическая идеология, общество, материальная культура, духовная культура, общественная жизнь, образование, наука, искусство,

национальность, духовность, класс, цель, репрессивная политика, независимость, самосознание.

Alisher O. Esanov,
Senior Lecturer of Tashkent
State Technical University

Zhurabek T. Begaliev,
Teacher of the Samarkand State Institute
of Architecture and Civil Engineering

CULTURAL PROCESSES IN UZBEKISTAN IN 1917-1941

ABSTRACT

The article describes the cultural processes in Uzbekistan in 1917-1941, the essence of the reforms carried out by the Soviet state in the cultural sphere and its goals. After the establishment of Soviet power in Turkestan, the class approach aimed at denying the national spiritual heritage became a priority.

Index Terms: Soviet, communist ideology, society, material culture, spiritual culture, social life, education, science, art, nationality, spirituality, class, goal, repressive policy, independence, self-awareness.

1. Долзарблиги:

Маданият – бу инсонларнинг ижодий фаолияти туфайли яратилган моддий ва маънавий бойликлар мажмуини ифодалашдан ташқари, ўзида жамиятнинг тараққиёт даражасини ҳам акс эттиради, яъни жамиятдаги билим, мезон ва кадриятларнинг йиғиндиси маданиятда гавдаланади.

Жамият моддий ишлаб чиқаришининг икки амалий тури-моддий ва маънавий ишлаб чиқаришга қараб маданият ҳам йирик икки турга моддий ва маънавий маданиятга бўлинади. Моддий маданиятга моддий бойликларининг бутун мажмуи уларни ишлаб чиқариш воситалари: ишлаб чиқариш жараёнида яратилган техника, технология, техника иншоотлар, ижтимоий меҳнатни уюштириш шакли, қурилиш ва деҳқончиликни йўлга қўйиш ва бошқалар киради. Маданиятнинг иккинчи тури - бу маънавий маданиятдир. Маънавий маданиятга инсоннинг ақли ва маънан яратувчанлик фаолиятлари ва уларнинг натижалари киради. Маънавий маданият фан, фалсафа, санъат, адабиёт, ахлоқ, дин, ҳуқуқ, сиёсат, маориф, маърифат ва ҳоказолар йиғиндисидан ташкил топадиган инсоннинг ташқи ва ички маънавияти, руҳияти оламидир. Маданият-умуминсоний ҳодиса. Масалан, мақомлар, адабиёт, меъморчилик дурдоналари, фан-техника ютуқлари, транспорт ва алоқа воситалари барчасига тегишлидир. Худди шунингдек, маънавий маданият ҳам миллий ва умуминсоний бўлади. Бироқ, совет даврида Ўзбекистонда маданий жараёнлар коммунистик партиянинг мақсад-манфаатлари асосида кечди. Маълумки 1917 йилда большевиклар зўравонлик асосида Туркистонда ҳокимиятни эгаллагач, барча соҳаларда бўлгани каби маданий соҳада ҳам ўз таъсирини ўтказди. Октябрь тўнтаришидан кейинги давр миллий маданиятга коммунистик партия манфаатларидан келиб чиқиб, миллий маънавий меросни инкор қилишга қаратилган синфий нуқтаи назардан қараш устувор бўлиб келди. Бу даврда ўтмиш маданиятига таянмаган, уни бутунлай йўқ қилган ҳолда янги пролетар маданиятини яратиш шиори билан чиққан “Пролеткульт” ташкилотининг фаолияти ғоят салбий бўлди. Гарчанд расмий большевик доиралари, уларнинг йўлбошчиси томонидан пролеткультчилик ҳаракати қораланган бўлса-да, маданий меросга синфий муносабатнинг сақланиб қолганлиги оқибатида, унга “оқми-қора” руҳида қараш ўзининг мудҳиш башарасини намоён қилди. Бунинг оқибатида, биринчидан, меъморчилик мажмуаларидан тортиб ноёб қўлёзмаларгача кўпгина маданият ёдгорликлари синфий зарарли ҳодисалар сифатида йўқ қилинди. Иккинчидан, маданиятнинг кўплаб қатламлари ғоявий-сиёсий “зарарли” деб эълон қилинди, уларни ўрганиш таъқиқланди. Шуниси ачинарлики, маданиятга бундай муносабат яқин-

якингача сақланиб келди. Учунчидан, юқоридагилар етмаганидек, Октябрь тўнтаришигача шаклланиб улгурган, ўтмиш ютуқларини келажак авлодлар сари элтувчи ва миллий-маданий ривожланишда боғловчи халқ сифатида хизмат қилиши мумкин бўлган ижодкор зиёлиларимизнинг атоқли намояндалари Фитрат, Чўлпон, А.Қодирий, Усмон Носирларнинг қисмати ғоят фожиали бўлганлигини эшлаш кифоядир. Ана шу ҳодисаларнинг натижаси ўлароқ маданиятдаги ворислик жараёнида маълум узилиш содир бўлди. Маданий меросимиздан узилишимизга асрлар давомида фойдаланиб келинган, маданий меросимизнинг ажойиб намуналари яратилган араб ёзувидан воз кечганлигимиз, умуман имломизнинг бир неча марта ўзгартирилиши ҳам сабаб бўлди, албатта. Мустабид совет ҳокимияти даврида ўзбек халқининг миллий-маданияти, маънавий мероси поймол қилинди, уларни унутиш, она тилимиз - ўзбек тилини қадрсизлантириш йўли тутилган эди.

Совет даврида жуда ҳам мураккаб ижтимоий-сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий жараёнлар республиканинг миллий маданиятига таъсир ўтказиб, барча соҳадаги ўзгартиришларни қарама-қарши тусга киритди ва республика тараққиётининг асосий тенденциялари ҳамда йўналишларини узоқ йилларга белгилаб берди.

2. Методлар: Мақола умум қабул қилинган тарихий-методлар – тарихийлик, қиёсий-манتيқий таҳлил, кетма-кетлик, холислик тамойиллари асосида ёритилган.

3. Тадқиқот натижалари:

Туркистон ўлкасида 1917 йил бошларида туб ерли аҳоли учун хилма-хил мактаблари, яъни бошланғич таълимга асосланган диний мактаблар, мадрасалар, янги усул мактаблари, рус-тузем мактаблари мавжуд бўлган. Улардан ташқари, рус мактаблари, гимназиялар, ўқитувчилар семинарияси ҳам фаолият юритарди. Февраль воқеаларидан кейин Самарқандда йирик миллатпарварлар Маҳмудхўжа Бехбудий, Абдурауф Фитрат, Ақобир Шомансурзода, Саид Аҳмад (Васлий), Саидахмадхўжа Сиддиқий, Мардонқули Шомухаммадзода мактабларда ислохотлар қилиш фикри билан майдонга чиқдилар. Диний ақидаларга асосланган ўрта аср мактаблари ўрнига европача усулдаги дунёвий илмларни она тилида ўқитишга мосланган янги усулдаги мактабларни ташкил этиш, феодал даври маориф тизимини ислох қилишга ҳаракат қилдилар.

Туркистоннинг йирик шаҳарларида турли тилларда дарс ўтиладиган хусусий мактаблар очилди. Туркистонда янги усул мактаблари очилиб, маърифатпарвар, илғор педагоглар бу мактаблар учун турли дарсликлар, ўқиш китоблари, қўлланмалар ярата бошладилар. Бехбудий, Мунаввар Қори, Фитрат, Абдулла Авлоний, Ибрат, Ҳамза кабилар бу соҳада жонбозлик кўрсатдилар ва бу ишда фаол иштирок этдилар. Жадидлар бошқа ўлкадаги маърифатпарварлик ҳаракатлари билан ҳам алоқа ўрната бошладилар. Бу даврда Туркистонда маърифатпарварлик ва жадидчиликнинг турли, янги таълим-тарбия, ўқув-ўқитув масалаларини ўзида акс эттирувчи жуда кўп журналлар нашр этилди. “Тараққиёт”, “Ойна”, “Тужжор”, “Садойи Туркистон”, “Самарқанд” каби журналлар шулар жумласидандир.

Абдурауф Фитрат Туркистон ёшларини замон талаблари асосида тарбиялаш учун малакали ўқитувчилар зарурлигини таъкидлаб, истеъдодли ёшларни Россиянинг марказий районларидаги ўқитувчилар семинарияларига юбориш таклифлари билан чиқди. 1918 йил февралига келиб Тошкентда таркибида педагоглар, шифокорлар, муҳандислар, агрономлар ва маҳаллий зиёлилар бўлган “Олий таълим дўстлари жамияти” иш бошлади.

Туркистондаги дастлабки олий ўқув юрти – Туркистон халқ университети (ҳозирги Ўзбекистон миллий университети)нинг 1918 йилда Тошкентда очилиши ҳам жадидлар фаолияти билан боғлиқ. Мунавварқори Абдурашидхонов ташаббуси билан 1918 йил 12 майда Туркистон халқ университети таркибида Мусулмон халқ дорилфунуни ташкил қилинди. 1919 йил Тошкентнинг Эски шаҳар қисмида жадидлар ташаббуси билан Туркистон халқ консерваториясининг миллий (Эски шаҳар) бўлими ташкил этилди.

Тоталитар тузумнинг дастлабки йилларида маданият ва уни бошқариш жабҳаларида демократик тамойиллар мавжуд бўлиб, ҳукумат маҳаллий аҳолининг урф-одатлари ва ўзига хос хусусиятларни ҳисобга олишга мажбур бўлган эди. Кейинчалик эса, маъмурий-

буйрукбозлик усуллари кенг кулоч отиб бориши билан ялпи кўрсаткичлар кетидан кувиш, большевикча “маданий инқилоб” йўли устуворлик қила бошлади. Ҳукмрон кучларнинг узокни кўзламаган ва яхши ўйланмаган сиёсати оқибатида халқнинг маърифатга, фанга ва миллий маънавиятга бўлган интилиши сиёсий манфаатларга бўйсундирилди.

Советларнинг “маданий инқилоб” тадбири жамиятнинг барча жабҳаларини, айниқса фан ва маданиятни ўта мафкуралаштириб, унинг ҳар бир соҳасини камраб олди. Большевиклар мафкураси негизида асосан синфий кураш ғояси устуворлик қилган. Ўзгача фикрлашга бўлган ҳар қандай уриниш “синфий душман қаршилиги” деб баҳоланди. Гўё, “синфий душман” ижтимоий ҳаётнинг барча жабҳаларида, яъни таълимда, фанда, адабиёт ва санъатда, ишлаб чиқаришда мавжуд бўлиб, уни қидириб топиш, барчани шубҳа остига олиш одат тусига кириб борди. Зиёли кадрларни тайёрлашда синфий жиҳатдан ишончли, аҳолининг “меҳнаткаш” табақаларидан чиққан кишиларни танлаб олиш керак, деган ғоя илгари сурилди.

30-йилларда маданий-оқартув масалалари тармоғи кенгайишда давом этиб борди. Йирик саноат корхоналарида маданият саройлари бунёд этилди, қишлоқ хўжалик артеллари қошида колхоз клублари очилди, район маданият уйлари барпо этилди, кутубхоналар тармоғи кенгайиб, уларнинг китоб фондлари бойиб борди, кинотеатрлар, клуб ва маданият уйлари қошидаги кино қурилмаларининг сони кўпайди, стадион ва спорт майдончалари жиҳозланди. Кўп миқдорда китоб, газета ва журналлар нашр этилди. Радио эшиттиришлари аҳолининг кундалик турмушида расм бўлиб қолди. Бироқ, 30-йилларда қарор топиб борган маъмурий-буйрукбозлик тизими ва шахсга сизиниш мафкураси республиканинг ижодий ходимларини, унинг бутун маънавий ҳаётини қаттиқ исканжага олди. Ижодиётни партиявийлик тамоилларига, мафкуравий қоида-қонунларга бўйсундириш, дунёни бадиий тасвирлашни қўпол равишда социологиялаштириш учун кенг йўл очиб берди, дунёвий имкониятларни торайтириб қўйди. Партиянинг янги турмушни мадҳ этишга, халқ ўтмишига нигилистик муносабат пайдо бўлишига қаратилган сиёсати бадиий жараёндаги тарихий изчилликни унутиб юборишга олиб келди. Маданиятда мураккаб ижтимоий муаммоларни безатиб, енгил тусга киритиб кўрсатиш, ҳато ва камчиликлар тўғрисида сукут сақлаш тенденциялари пайдо бўла бошлади. Оқибатда ҳаётий ҳақиқат бузилиб, санъатнинг тарбиявий салоҳияти пасайтириб юборилди.

30-йиллардаги қатағонлар миллий маданият учун даҳшатли фожиага айланди. Қонунчиликни қўпол равишда бузилиши ва инсон кадр-қимматлари поймол этилиши туфайли миллий маданият ўрни тўлмайдиган даражада завола кўрди. Истеъдодли адабиёт ва санъат арбоблари Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фитрат, Шокир Сулайман, Зиё Саид, Элбек, Аъзам Аюб, Усмон Носир, Қосим Сорокин, Муҳаммад ҳасан, Абдусалом Ниёзий, Отажон Хошимов ва бошқалар миллий маданият кучоғидан узиб олиниб, халқ душманлари деб, эълон қилинди. Қатағон қилинган ва таъқиб остига олинган шоир ва ёзувчиларнинг асарларидан фойдаланиш неча-неча йиллар мобайнида таъқиқланиб келди.

Шунингдек, бу даврда дин ва диндорларни таъқиб қилиниши ҳам халқнинг маънавий маданиятига ниҳоят даражада катта завола етказди. Маъмурий-буйрукбозлик тартиботи ўрнатилиши билан динга илмий нуқтаи-назардан ёндошиш инкор этила бошланди. Дин билан атеизмнинг дунёқараш жиҳатидан бир-бирига қарама қаршилиги сиёсий қарама-қаршилиқ билан алмаштирилди. “Социализмда динга ўрин йўқ, унга динбегона”, деган қоида устун бўлиб келди ва динга нисбатан салбий муносабат динга қарши зўрлик кўрсатишга айланиб кетди. На масжидлар, на черковлар, на диндорлар шу қадар миқёсдаги таъқибларни бошидан кечирмаган эдилар. Ўзбекистон руҳонийларининг асосий қисми 30-йилларда қамок лагерларига жўнатилди. Масжид ва мадрасаларнинг деярли ҳаммаси ўтмишда гарчи диний маросимларни ўтказиш ўчоқлари бўлибгина қолмасдан, халқнинг буюк меросини сақлаб, бойитиб келган маданият, илм, тарбия, санъат марказлари ҳам бўлганига қарамай беркитиб қўйилди. Энг ачинарлиси, бу масканлар омборхоналарга айлантирилиб, диний кадрлар оёқ ости қилинди. Совет мафкурачилари “Дин халқ учун афюндир” дейилган марксистик шиорга амал қилиб, ислом динининг маънавий-маданий қимматини инкор этиш учун унга

нисбатан “социалистик турмуш тарзига мос келмайдиган” эски, қолоқ, реакцион қарашлар деган устқурмани танлаб олдилар. Шунинг учун ҳам 30-йилларда динга ва руҳонийларга қарши очикдан-очик “уруш” эълон қилинди. Бунинг учун “Курашчан худосизлар” ташкилоти тузилиб, барча корхона ва ташкилотларда унинг бўлимлари ишлаб турди. Унинг фаолиятида ёш қизларни турмушга бериш, қалин олиш, аёлларни хўрлаш каби ҳолларни олдини олишда ижобий натижаларга эришилган бўлса-да, бироқ динга эътиқоди кучли кишиларга нисбатан шафқатсиз бўлиб, салбий рол ўйнади. Бу ташкилот берган маълумотлар асосида республика ҳукумати томонидан 1931 йилда Фарғона, Тошкент ва Бекободда бир қатор масжидлар, черковлар ва диний мактаблар ёпиб қўйилди. Бу давр халқимиз учун катта йўқотишлар даври бўлди.

Иккинчи жаҳон уруши йилларида Ўзбекистон маданияти-театр ва мусиқа санъати арбоблари фашизмга қарши фаол курашчилар сафида бўлишди. Бу даврда Ўзбекистонда 51 та театр (шундан 35 таси маҳал-лий ва 16 таси эвакуация қилинган эди) ишлади. Умуман, 1941-44-йилларда Ўзбекистон театрлари 203 та янги постановка қўйдилар, 13568 та спектакль ва концерт қўйиб, 6667303 томошабинга хизмат кўрсатдилар. Фронтларда ташкил этилган ўзбек концерт бригадалари таркибида Ҳ.Носирова, Тамарахоним, С.Эшонтўраева, М.Турғунбоева, А.Ҳидоят, О.Хўжаев, Г.Раҳимова, М.Қориёкубов, К.Зокиров, Ш.Бурҳонов каби санъат арбоблари бор эди. Бу даврда ўзбек кинематографлари эвакуация қилинган ҳамкасблари билан биргаликда 10 та овозли бадиий фильм яратдилар. Мазкур даврнинг ўзига хос жиҳати шундаки, ҳокимият тепасига келган большевиклар инсоният тарихидаги кенг қамровли ва энг баҳсли тажрибаларни амалга оширди. Улар олиб борган ислохотлар натижасида Ўзбекистонда янгича ижтимоий-иқтисодий муносабатларга асосланган жамият шаклланди. Инсон ресурсларидан шафқатсиз фойдаланган тоталитар тузум республикамизда маданий тараққиётнинг нисбатан илғор шаклидаги янги иқтисодиётни пайдо қилди. Советлар янги коммунистик жамиятни қуришдек “улуғвор мақсад”га эришишида маданий қурилиш масалаларига алоҳида эътибор қаратди.

4.Хулосалар:

Хулоса қилиб айтанда, совет тузуми раҳнамолари ўзбек халқининг маънавий ҳаётини қанчалик алғов-далғов қилишга уринмасин, миллий-маънавий меросини поймол этишга ҳаракат қилмасин халқимиз ўзлигини сақлаб қола олди. Бу эса, халқимизнинг юрт истиқболи сари қатъий ҳаракатланиши учун муҳим омил бўлиб хизмат қилди.

Иқтибослар/ Сноски/References:

1. Ўзбекистон тарихи (1917-1991йиллар). –Тошкент: Ўзбекистон, 2019. (History of Uzbekistan (1917-1991). - Tashkent: Uzbekistan, 2019.)
2. <https://uzanalytics.com/tarix/4418/>

ЎТМИШГА НАЗАР

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

LOOK TO THE PAST

№9 (2020)

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000